

Maahanmuuttajien kotoutumiskokemukset Etelä-Pohjanmaan maaseutumaisille alueille

Anne Häkkinen ja Markku Mattila

Artikkeli tarkastelee maaseutumaisella alueella asuvien maahanmuuttajien kotoutumista useiden eri tekijöiden kautta. Tutkimuksessa on hyödynnetty sekä kvantitatiivista postikyselyä että kvalitatiivista teemahaastattelua. Kotoutumisesta piirtyvä kuva näyttää useimpien maahanmuuttajien kohdalla myönteiseltä. Erityisesti virolaisten tilanne on selvästi muita valoisampi: heidän suomen kielen taitonsa on muita ryhmiä parempi, ja he ovat työllistyneet ja onnistuneet vakauttamaan työmarkkina-asemaansa muita ryhmiä paremmin. Lisäksi heidän sosiaaliset verkostonsa ovat venäläisiin verrattuna monipuolisemmat. Virolaiset myös tuntevat olonsa muita ryhmiä useammin kotoisaksi Etelä-Pohjanmaalla.

Venäläiset ja ulkonäöltään kantaväestöstä selvästi erottuvat maahanmuuttajat eivät ole vältyneet ennakkoluuloilta ja rasismilta Etelä-Pohjanmaallakaan. Tutkimusaineiston perusteella havaitaan, miten yhteiskunta ja paikalliset ihmiset ottavat vastaan ulkopuolisen ja suhtautuvat häneen. Siten kotoutumista ei nähdä pelkästään yksilön omana valintana. Ennakkoluulot, rasismi ja niiden vaikutukset heijastuvat usealle kotoutumisen osa-alueelle hidastaen suomalaisen yhteiskuntaan kiinnittymistä; yhteisöön ei voi kokea kuuluvansa, jos ei ensin tule hyväksytyksi siihen.

Avainsanat: Maahanmuutto, maahanmuuttaja, kotoutuminen, Etelä-Pohjanmaa

Johdanto

Artikkelissa tarkastellaan erityisesti maaseutumaisella alueella (Etelä-Pohjanmaalla) asuvien maahan-

muuttajien kotoutumista. Esitetyt tulokset pohjaavat tutkimusprojektiin *Etelä-Pohjanmaan maahanmuuttajat: tulo, kotoutuminen, tarinat*, jonka julkaisu *Etelä-Pohjanmaan maahanmuuttajat* ilmestyi syksyllä 2011 (Häkkinen & Mattila 2011). Kotoutumisella tarkoitamme prosessia, jossa maahanmuuttajat osallistuvat lisääntyvässä määrin yhteiskunnan sosiaalisiin, kulttuurisiin ja institutionaalisiin toimintoihin. Kotoutumista tarkasteltaessa on hyödynnetty myös 'kotonan olemisen kokemuksen' metaforaa. Artikkelissa kootaan yhteen tutkimuksen tärkeimmät tulokset, tarkastellaan yleiskuvaa maahanmuuttajien kotoutumisesta Etelä-Pohjanmaalle sekä mahdollisia eroja eri maahanmuuttajaryhmien välillä. Lisäksi pohditaan sitä, mitkä tekijät selittävät näitä eroja, mitkä seikat hidastavat sekä vaikeuttavat kotoutumista, ja mitkä puolestaan helpottavat sitä.

Tutkimuksen aineisto koostuu syksyllä 2009 Etelä-Pohjanmaan vieraskieliselle (äidinkieli muu kuin suomi, ruotsi tai saame) ja Suomen ulkopuolella syntyneelle väestölle lähetetystä postikyselystä (vastauksia 232, vastausprosentti 17) sekä keväällä 2010 tehdystä 18 teemahaastattelusta. Metodeja yhdistämällä on pyritty saamaan maahanmuuttajien kotoutumisesta kokonaisvaltaisempi kuva kuin mitä yksittäisellä menetelmällä olisi ollut mahdollista saada. Postikyselyaineiston analyysissä vastaajajoukko jaettiin kolmeen ryhmään: Venäjältä kotoisin oleviin, Viros-ta saapuneisiin ja muista maista tulleisiin. Kotimaata käytettiin jaon perustana, koska se oli yksiselitteinen. Toisaalta kotimaan perusteella kootut ryhmät vastasivat hyvin kyselyn perusjoukkoa.

Keitä he ovat?

Etelä-Pohjanmaan maahanmuuttajat poikkeavat kieleltään huomattavasti koko maan vieraskielisestä vä-

FM Anne Häkkinen on tohtorikoulutettavana Historian ja etnologian laitoksella Jyväskylän yliopistossa. Dosentti Markku Mattila työskentelee aluepäällikkönä Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskuksessa.

estöstä, sillä maantieteellisesti kaukaisempien kielten puhujien määrä on maakunnassa vähäinen. Etelä-Pohjanmaalla venäjän- ja vironkieliset muodostavat puolet maakunnan vieraskielisten ryhmästä. (Saartenoja ym. 2009.) Myös tutkimukseen osallistuneet painottuivat kielittäin ja lähtöalueittain tarkasteltuna Eurooppaan, sillä kaikkiaan neljä viidestä vastanneesta oli lähtöisin jostakin Euroopan maasta. Tutkimukseen osallistuneet jakaantuivat niin, että kolmannes heistä oli lähtöisin Virosta, toinen kolmannes Venäjältä, viidennes jostain muusta Euroopan maasta ja viidennes muista maanosista.

Valtaosa kyselyyn vastanneista oli muuttanut Suomeen melko hiljattain, sillä puolet vastanneista oli tullut vuosina 2005–2008. Kaikkiaan kolme neljästä vastaajasta oli asunut Suomessa alle 10 vuotta. Tyypillisimmät syyt Suomeen ja Etelä-Pohjanmaalle muuttoon olivat avioliitto, työ ja opiskelu. Vain harvat olivat muuttaneet pakolaisuuden, turvapaikan hakemisen tai inkerinsuomalaisuuden perusteella. Muutossyyt olivat sukupuolittuneita siten, että miehet tulivat tyypillisimmin töihin tai opiskelemaan, kun taas useimmilla naisilla tulossyy liittyi perheeseen. Muutossyyt olivat yhteydessä myös maahanmuuttajan lähtömaahan: esimerkiksi virolaisten keskuudessa monet naisista olivat miesten tapaan tulleet töihin Suomeen, kun taas venäläiset ja muunmaalaiset naiset olivat tulleet lähes yksinomaan perhesyistä.

Tutkimukseen osallistuneet osoittautuivat varsin korkeasti koulutetuiksi. Tähän saattaa osaltaan vaikuttaa koulutetun väestön yleinen suurempi aktiivisuus ylipäättään osallistua tutkimuksiin. Vastanneista yhdeksän kymmenestä oli jo lähtömaassaan suorittanut vähintään keskiasteen tutkinnon, ja vain neljä prosenttia oli Suomeen muuttaessaan vailla mitään tutkintoa. Myös Suomessa oli opiskeltu, sillä miltei puolet oli täällä suorittanut jonkin tutkinnon. Vastaajien koulutustaso (yhteenlaskien lähtömaassa ja Suomessa suoritettu korkein tutkinto) oli korkea: yhdeksällä kymmenestä oli vähintään keskiasteen tutkinto, seitsemällä prosentilla perusasteen tutkinto ja vain prosentti oli ilman mitään suoritettua tutkintoa. Näin ollen vastaajat olivat korkeammin koulutautuneita kuin Etelä-Pohjanmaan väestö keskimäärin. (Etelä-Pohjanmaan ennakointiportaali: Koulutustaso; Tilastokeskus 2010.)

Koulutushakuisuudessa ja -myönteisyydessä korostuivat venäläiset vastaajat. Heistä miltei puolella oli jo lähtömaassaan suoritettu korkeakoulututkinto.

Lisäksi he olivat muita vastaajia useammin jo suorittaneet tai olivat parhaillaan suorittamassa suomalais-ta tutkintoa. Lähes kaikilla venäläisvastaajilla olikin vastaushetkellä vähintään keskiasteen tutkinto. (ks. myös Liebkind ym. 2004; Pohjanpää ym. 2003.)

Suomen kieltä vastaajat katsoivat osaavansa hyvin: kolme viidestä vastaajasta arvioi näin. Maahanmuuttajaryhmien väliset erot olivat kuitenkin suuret. Virolaisten vastaajien suomen kielen taito oli odotetusti läheisen kielisukulaisuuden vuoksi keskimäärin parempi kuin muilla ryhmillä. Virolaisista vastaajista neljä viidestä, kun vastaavasti venäläisistä kolme viidestä ja muunmaalaisista reilu kaksi viidestä katsoi hallitsevansa suomea hyvin. Odotuksen mukaisesti suomen kielen taitonsa hyväksi arvioineiden osuus kasvoi Suomessa asutun ajan myötä. Myös suomalaisella puolisolalla ja suomalaisilla ystävillä oli positiivinen yhteys kielitaitoon: suomalaisen puolison tai suomalaisia ystäviä omaavat arvioivat suomen kielen taitonsa keskimäärin paremmaksi kuin ne, joilla ei ollut suomalaisia ystäviä tai joiden puolison kansallisuus oli muu kuin Suomi.

Työllistyminen

Suomessa maahanmuuttajien on yleensä ollut vaikeampaa löytää työtä kuin kantaväestön, ja heidän työllisyysasteensa on edelleen alhaisempi ja työttömyysasteensa korkeampi kuin kantasuomalaisten. Maahanmuuttajien työllistyminen Etelä-Pohjanmaalla näyttää tilastojen valossa kuitenkin keskimääräistä paremmalta, sillä alueen maahanmuuttajien työllisyysaste on viimeaikaisissa maakunnallisissa vertailuissa ollut maan kolmanneksi korkein. Maahanmuuttajien hyvää työllistymistä selittää alueen yleinen työllisyystilanne, joka on ollut – varsinkin ennen talouden laskusuhdannekautta (2008–) – maan korkeimpia. Kuitenkin myös Etelä-Pohjanmaalla ulkomaalaiset työnhakijat ovat työllistyneet kantaväestöä heikommin. (Heikkilä & Pikkarainen 2008; Saartenoja ym. 2009.)

Tuloksemme tukevat näkemystä, jonka mukaan maahanmuuttajat ovat päässeet työelämäänsä melko hyvin. Vastaajista kaksi kolmesta ilmoitti olevansa töissä joko koko- tai osapäiväisesti tai yrittäjinä. Työttömänä oli joka kahdeksas vastaaja. Suurin osa kyselyyn vastanneista oli ennättänyt työskennellä Suomessa useampia vuosia. Joka seitsemäs vastaaja ei ollut työskenn-

nellyt Suomessa lainkaan. Heille tyypillistä oli heikko suomen kielen taito ja suomalaisen tutkinnon puute, eivätkä he alunperin olleet tulleet Suomeen työperäisistä syistä tai opiskelun vuoksi. Lisäksi usea heistä oli asunut maassa vasta muutamia vuosia, ja suuri osa joko hoiti parhaillaan kotitaloutta tai opiskeli.

Vastaajat työllistyivät melko tasaisesti eri ammattialoille. Tyypillisimpiä työllistäjiä olivat teollisuus, maa- ja metsätalous sekä opetusala: näistä kahden ensin mainitun asema perustuu alueen elinkeinorakenteeseen (myös Heikkilä & Pikkarainen 2007). Monet olivat työllistyneet myös tyypillisille maahanmuuttajien aloille, kuten siivous-, ravintola-, terveydenhuoltoalalle tai myyntityöhön. Työttömänä oli viimeisen kolmen vuoden aikana ollut kaksi viidestä vastaajasta. Työttömyysjaksot olivat kuitenkin olleet melko lyhyitä, sillä keskimääräinen työttömyysaika oli seitsemän kuukautta. Työttömyys ja työllisyys ovat tietenkin sidoksissa Suomen yleiseen työllisyyteen, joka puolestaan seurailee yleismaailmallisia suhdanteita.

Ammatinvaihto maahanmuuton yhteydessä oli vastaajien keskuudessa yleistä: reilu puolet vastaajista oli vaihtanut ammattiaan Suomeen muuton jälkeen, naiset miehiä useammin. Tyypillisimmin ammattia olivat vaihtaneet lähtömaassa keskiasteen tutkinnon suorittaneet ja muita harvemmin perusasteen tutkinnon suorittaneet. Ammatinvaihdon lisäksi leimallinen piirre vastaajien työllistymisessä oli työn ja hankitun koulutuksen heikko vastaavuus, sillä vain puolet Suomessa työskennelleistä vastaajista koki olevansa koulutustaan vastaavassa työssä. Suomessa korkeakoulututkinnon suorittaneet vastaajat olivat muita todennäköisemmin koulutustaan vastaavassa työssä. (ks. myös Liebkind ym. 2004; Pohjanpää ym. 2003.) Etenkin keskiasteen tutkinnon suorittaneiden näyttää olleen vaikeaa siirtää ammattiosaamistaan sellaisenaan suomalaisille työmarkkinoille.

Työllistymisessä sosiaalisten verkostojen rooli korostui: noin kaksi viidestä työllisestä vastaajasta oli saanut tiedon työpaikasta joko suomalaisen tai maahanmuuttajataustaisen tuttavun, ystävän, sukulaisen tai puolison kautta. Muiden työllistymiskanavien, kuten virallisen työnvälityksen, rooli oli vähäisempi. Suomalaiset kontaktit paransivat erityisesti mahdollisuutta saada koulutusta vastaavaa työtä. (myös Forsander 2002.)

Maahanmuuttajien sijoittumista työelämään tarkasteltiin myös heidän työmarkkina-asemansa kaut-

ta. Vastaajista työmarkkina-asemansa oli onnistunut vakauttamaan kaksi viidestä, epävakaaassa asemassa oli joka neljäs ja marginaalissa joka kuudes. Lisäksi tilapäisesti tai pysyvästi työvoiman ulkopuolella oli joka kuudes vastaaja. Todennäköisemmin vakaassa työmarkkina-asemassa olivat vastaajat, joiden suomen kielen taito oli hyvä ja jotka olivat muuttaneet maahan työn tai opiskelun takia. Ryhmänä virolaiset vastaajat sopivat parhaiten näihin ehtoihin: he olivatkin muita ryhmiä useammin vakaassa ja harvemmin marginaalisessa työmarkkina-asemassa.

Maahanmuuttajien keskeisenä työllistymisen väylänä on pidetty suomalaisen koulutuksen hankkimista (Joronen 2005). Tulostemme valossa näyttää kuitenkin siltä, että suomalaisen koulutuksen merkitys ei ole niin suoraviivainen kuin usein on oletettu. Työmarkkina-aseman vakaudella mitattuna kaikkein vakain asema oli Suomessa korkeakoulututkinnon suorittaneilla vastaajilla (kolme neljästä oli vakaassa asemassa). Toiseksi vakain asema oli kuitenkin Suomessa täysin kouluttautumattomilla vastaajilla (puolet vakaassa asemassa). Näitä ryhmiä epävakampi asema oli Suomessa ammatillisen tutkinnon suorittaneilla vastaajilla (vain kaksi viidestä oli vakaassa asemassa). Suurin osa huonoimmassa eli marginaalisessa työmarkkina-asemassa olevista oli toki vailla mitään Suomessa suoritettua tutkintoa.

Keskeinen havainto on myös se, että venäläisten vastaajien on ollut virolaisia vaikeampi vakauttaa työmarkkina-asemaansa. Näin siitä huolimatta, että venäläisvastaajat olivat virolaisvastaajia useammin suorittaneet Suomessa tutkinnon ja heidän koulutustasonsa ennen maahan muuttamista oli virolaisia parempi. Jopa suomalaista tutkintoa suorittamattomien vastaajien joukossa virolaiset olivat venäläisiä huomattavasti useammin vakaassa työmarkkina-asemassa (2/3 vs. 1/3). Venäläisten vastaajien ammatillinen osaaminen näyttää eteläpohjalaisilla työmarkkinoilla saavan virolaisiin vastaajiin verrattuna aliarvostusta osakseen. Kyseessä on täysimittaista hyödyntämistä odottava resurssi.

Sosiaaliset suhteet ja verkostot

Suomessa olevat sosiaaliset verkostot rakentuivat siten, että hieman yli yhdeksänkymmentä prosenttia vastaajista tunsi Suomessa asuvia muita maanmie-

hiään. Miltei yhdeksällä kymmenestä vastaajasta oli syntyperäisiä suomalaisia ystäviä. Muita maahanmuuttajia kuin omia maanmiehiään tunsivat neljä viidestä vastaajasta. Vain joka kolmastoista vastaaja ei omannut oman kotitalouden ulkopuolisia sosiaalisia verkostoja. Täysin vailla Suomeen sijoittuvia sosiaalisia verkostoja oli vain yksi sadasta vastaajasta.

Suomessa olevia sosiaalisia verkostoja tarkasteltiin myös siltä kannalta, keihin vastaajat pitivät yhteyttä ja miten usein. Kolme viidestä vastaajasta piti yhteyttä sekä syntyperäisiin suomalaisiin ystäviin että muihin maahanmuuttajiin. Joka kuudes piti yhteyttä pelkästään muihin maahanmuuttajiin ja joka seitsemäs pelkästään suomalaisiin. Kaksi kolmesta vastaajasta, jolla oli syntyperäisiä suomalaisia ystäviä, piti heihin yhteyttä vähintään viikoittain. Suurin osa vastaajista piti viikoittain yhteyttä Suomessa asuviin omiin maanmiehiinsä. Yhteydenpito muihin Suomessa asuviin maahanmuuttajiin oli sen sijaan vähäisempää.

Maahanmuuttajien sosiaalinen aktiivisuus oli kasautuvaa: vastaajat, jotka pitivät tiiviisti yhteyttä omaan etniseen ryhmäänsä, pitivät todennäköisesti tiiviisti yhteyttä myös suomalaisiin ystäviinsä (myös Liebkind ym. 2004). Nuorimpaan ikäryhmään kuuluvien (15–30 -vuotiaat) vastaajien sosiaaliset suhteet olivat tiiviimpiä ja heterogeenisempiä kuin vanhempiin ikäryhmiin kuuluvien. Miesten sosiaaliset suhteet olivat puolestaan jonkin verran naisia tiiviimmät.

Venäläisten vastaajien sosiaaliset verkostot osoittautuivat muita yksipuolisemmiksi. Heillä oli muita maahanmuuttajaryhmiä harvemmin suomalaisia ystäviä, ja he pitivät näihin myös muita ryhmiä harvemmin yhteyttä. Lisäksi venäläiset pitivät muita vastaajia todennäköisemmin yhteyttä pelkästään muihin maahanmuuttajiin ja vastaavasti keskimääräistä harvemmin pelkästään suomalaisiin. Virolaisten ja muunmaalaisten vastaajien sosiaaliset verkostot olivat asumisajasta riippumatta 'suomalaisemmat' kuin venäläisvastaajien, eli he pitivät venäläisvastaajia todennäköisemmin yhteyttä sekä suomalaisiin että muihin maahanmuuttajiin tai pelkästään suomalaisiin ystäviinsä (myös Reuter & Jaakkola 2005). Venäläisten vastaajien sosiaalisten verkostojen ja suomalaisen kantaväestön kohtaamattomuutta heijastaa venäläisten vastaajien kokema syrjintä ja rasismi. Syrjinnän kokemisen on puolestaan todettu olevan yhteydessä eristäytymiseen valtaväestöstä. Tässä ei ole tarkoituksenmukaista pohtia aiheuttaako eristäytyminen

syrjintää vai syrjintä eristäytymistä. Jos kotoutumista halutaan, on tämän kaltainen kehitys saatava katkeamaan.

Sosiaalisten verkostojen rakenne oli odotetusti erilainen suomen kieltä hyvin tai heikosti osaavien vastaajien välillä. Kielitaitonsa hyväksi arvioineet pitivät keskimääräistä useammin yhteyttä sekä suomalaisiin ystäviin että muihin maahanmuuttajiin tai pelkästään suomalaisiin ystäviin. Suomen kielen taitonsa heikoksi arvioineista vastaajista keskimääräistä useampi oli puolestaan yhteydessä vain muihin maahanmuuttajiin. Myös suomalaisella puolisoilla oli vaikutusta sosiaalisten verkostojen rakenteeseen siten, että ne olivat 'suomalaisemmat' silloin, kun vastaajan puoliso oli suomalainen.

Sosiaalisia suhteita tarkasteltiin myös yhteydessä yksinäisyyden kokemiseen. Kaksi viidestä vastaajasta koki ainakin joskus yksinäisyyttä, ja joka kymmenes vastaaja koki itsensä usein yksinäiseksi. Yksinäisyyttä usein kokevien vastaajien osuus oli likimain yhtä suuri kuin niiden vastaajien osuus, joilla oli heikot sosiaaliset verkostot. Miehet kokivat naisia harvemmin itsensä yksinäisiksi, mikä selittyy miesten tiiviimmillä sosiaalisilla suhteilla ja korkeammalla työllisyysasteella. Yksinäisyyden kokemus oli yhteydessä sosiaaliin suhteisiin muun muassa siten, että suomalaisia ystäviä omanneet vastaajat kokivat muita harvemmin itsensä yksinäiseksi. Myös työlliset sekä opiskelijat tunsivat muita (työttömiä, kotitaloutta hoitavia ja eläkeläisiä) vastaajia harvemmin yksinäisyyttä. Yksinäisyyden kokemiseen vaikuttivat myös rasismikokemukset siten, että rasismia kokeneet vastaajat tunsivat itsensä selvästi useammin yksinäisiksi kuin ne, jotka eivät olleet sitä kokeneet. Rasismikokemusten yhteys yksinäisyyden kokemiseen heijastanee sitä, että kielteiset kohtaamiset nostavat kynnystä ottaa kontaktia muihin ihmisiin, ja siten vaikeuttavat ystävyys-suhteiden solmimista sekä lisäävät eristäytymistendenssiä.

Kantaväestön kanssa ystäväystyminen ja jokapäiväinen kanssakäyminen on kotoutumisen kannalta tärkeää. Ystäväystymisen väylinä nousivat esiin erityisesti työ sekä suomalainen puoliso. Haastattelujen perusteella ystäväystyminen suomalaisten kanssa ei näyttäisi Etelä-Pohjanmaallakaan olevan erityisen helppoa. Haastatellut mielsivät suomalaiset varovaisiksi ottamaan kontaktia, ja siksi omaa aktiivisuutta kontaktin ottamisessa ja tutustumisessa pidettiin tärkeänä.

keänä. Jos työ tai suomalainen puoliso puuttuvat, ystävystymisen väylät ja keinot voivatkin kaventua melko olemattomiksi.

Yhteiskunnallinen osallistuminen ja tyytyväisyys julkisiin palveluihin

Yhteiskunnallista aktiivisuutta kartoitettiin selvittämällä vastaajien osallistumista eräisiin tapahtumiin. Kolme viidestä vastaajasta oli viimeisen vuoden aikana osallistunut ainakin yhteen kysytyyn tapahtumaan, joten osallistumista voidaan luonnehtia melko aktiiviseksi. Yleisimmin osallistuttiin harrastus- ja urheilutoimintaan, joko maahanmuuttajien omiin tai kaikille suunnattuihin, sekä asuintalon yhteisiin rientoihin. Nuorimpaan ikäryhmään kuuluvat (15–30 -vuotiaat) osallistuivat muita aktiivisemmin kysytyihin tapahtumiin.

Äänioikeutetuista vastaajista kaksi viidestä oli äänestänyt viime kunnallisvaaleissa (2008). Aktiivisimpia äänestäjiä olivat vanhimpaan ikäryhmään kuuluvat (51+ -vuotiaat). Kaikkein todennäköisimmin kunnallisvaaleissa äänestivät vastaajat, jotka olivat Suomen kansalaisia, jotka arvioivat suomen kielen taitonsa hyväksi, joilla oli korkeakoulutus, suomalaisia ystäviä tai suomalainen puoliso. Tutkimukseen osallistuneiden äänestysaktiivisuus kunnallisvaaleissa 2008 oli noin kolmanneksen alempi kuin eteläpohjalaisen väestön. Tulos antaa aiheita kysyä, mitä poliittiset puolueet aikovat tehdä vetääkseen toimintaansa mukaan – tai edes aktivoidakseen äänestämään – myös maahanmuuttajataustaisia ihmisiä? Kansalaisyhteiskunnan legitimitetti ja uskottavuus vaatii kaikkien maassa asuvien osallistumista. Lisäksi kunta on juuri se poliittisen vaikuttamisen taso, jossa tehdään jokapäiväiseen elämään kaikkein suorimmin vaikuttavia päätöksiä.

Tutkimuksessa selvitettiin myös sitä, kuinka hyvin vastaajat olivat löytäneet maahanmuuttajapalveluiden piiriin Etelä-Pohjanmaalla. Samoin tutkittiin, mistä maahanmuuttajat olivat saaneet tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen palveluista, ja kuinka tyytyväisiä he olivat Etelä-Pohjanmaan julkisiin palveluihin. Seinäjoen maahanmuuttajakeskuksessa tai Kauhajoen INKA -palvelukeskuksessa oli käynyt ainakin kerran vain joka yhdeksäs vastaaja. Todennäköisimmin niissä olivat vierailleet vasta hiljat-

tain maahan muuttaneet. Maahanmuuttajaryhmät erosivat toisistaan siten, että venäläisistä ja virolaisista vastaajista vain muutama, kun muiden kansallisuuksien edustajista joka viides oli käynyt ainakin toisessa keskuksessa. Yleisin syy käymättömyyteen oli se, että vastaajat eivät olleet tienneet kyseisten keskustelun olemassaolosta. Tätä voidaan selittää sillä, että molemmat keskuksat ovat toimineet vasta muutaman vuoden ajan. Tulos kuitenkin viittaa siihen, että maahanmuuttajapalveluista tiedottamiseen ja tiedottamisen kanaviin on syytä kiinnittää vielä nykyistä enemmän huomiota – varsinkin kun melko harva vastaaja ilmoitti saaneensa tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen palveluista juuri maahanmuuttajakeskusten kautta. Tyypillisimmin tieto oli välittynyt epävirallisia ja -muodollisia kanavia pitkin: suomalaisten tuttavien ja ystävien, puolison ja toisten maahanmuuttajien välityksellä. Näiden lisäksi monet olivat etsineet tietoa myös itsenäisesti tai saaneet sitä opettajiltaan tai kouluttajiltaan.

Tulosten valossa näyttää siltä, että vastaajat ovat ylipäättään olleet tyytyväisiä saamiinsa julkisiin palveluihin Etelä-Pohjanmaalla. Tyytyväisyys kohdistuu erityisesti pankin, koulun sekä poliisin toimintaan. Myös päivähoitopalveluja käyttäneistä tai lastensa koulun kanssa tekemisissä olleista vastaajista lähes jokainen koki yhteistyön olleen vähintään melko hyvää. Tyytymättömmimpiä vastaajat olivat työvoimaja sosiaalitoimiston palveluihin siten, että joka kuudes vastaaja piti palvelun laatua huonona tai melko huonona. Venäläisvastaajat olivat jonkin verran muita tyytymättömmimpiä etenkin terveyskeskuksen/sairaalan sekä työvoimatoimiston palvelujen laatuun. Venäläisten kohdalla saatu tulos vahvistaa jo aiemmissa tutkimuksissa saatua tulosta (esim. Jasinskaja-Lahti ym. 2002, 83–85).

Kokemuksia syrjinnästä ja rasismista

Maahanmuuttajien syrjintä- ja rasismikokemuksia tarkasteltiin syntyperäisten suomalaisten suhtautumisen, asenteiden ja kohdattujen ennakkoluulojen kautta. Työpaikalla koetun syrjinnän lisäksi kartoitettiin arkipäivän tilanteita, joissa vastaajat olivat ulkomaa-laistaustansa vuoksi saattaneet kohdata syrjintää Etelä-Pohjanmaalla. Lisäksi tutkittiin rasistisesti motiivittomiksi koettujen tekojen kohtaamista.

Tulosten mukaan joka kolmas vastaaja oli kokenut syrjintää työelämässä. Joka neljäs Suomessa työkennellyt vastaaja oli kokenut myös työpaikkakiusaamista. Useimmat katsoivat kokemansa syrjinnän joutu- van ulkomaalaistaustastaan. Tutkimukseen osallistuneiden maahanmuuttajien työpaikalla kokema syrjintä ja kiusaaminen sekä niiden useus ei kuitenkaan näytä eroavan merkittävästi kantaväestön kokemasta syrjinnästä (ks. Lehto & Sutela 2008).

Tutkimuksessa kartoitettiin, oliko vastaaja kokenut tulleen ulkomaalaistaustansa vuoksi kiusatuksi tai loukatuksi Etelä-Pohjanmaan kaduilla, julkisissa liikennevälineissä tai muissa vastaavissa tilanteissa. Kolme neljästä vastanneesta ei ollut koskaan kokenut tällaista. Ryhmänä venäläisvastaajat olivat kokeneet muita ryhmiä useammin joutuneensa tällaisen kohtelun alaiseksi. Kokemusten ääripää kasaantui kuitenkin ryhmän muualta tulleet edustajiin. Ryhmän vastaajista jopa joka kymmenes oli kokenut tulleen kiusatuksi tai loukatuksi Etelä-Pohjanmaalla vähintään kymmenen kertaa. Kaikkein tyypillisimmin tällaista kohtelua oli kokenut 15–30 -vuotias mies.

Rasistisesti motivoituneen teon kohteeksi oli ainakin kerran viimeksi kuluneen vuoden aikana kokenut joutuneensa joka kolmas vastaaja. Heistä reilu puolet oli joutunut yhden tyyppisen, joka viides kahden tyyppisen, ja joka viides vähintään kolmen tyyppisen rasistiseksi koetun teon kohteeksi.

Yleisimmin koettu rasistisesti motivoitunut teko oli solvaus: vastaajista reilu neljännes oli sellaisen kokenut. Ilkivallan kohteeksi oli kokenut joutuneensa joka kymmenes. Uhkailua oli kokenut niin ikään joka kymmenes vastaaja. Vain harva maahanmuuttaja ilmoitti kokeneensa väkivaltaa.

Maahanmuuttajaryhmistä kokemukset kasaantuvat selvästi venäläisille vastaajille ja heidän joukossaan nuorille (15–30-vuotiaat). Venäläisvastaajat olivat kokeneet keskimääräistä useammin myös useamman tyyppisiä rasistisesti motivoituneita tekoja.

Tässäkin tutkimuksessa kantaväestön asennoituminen maahanmuuttajiin näyttää noudattavan kantasuomalaisien ulkomaalaisasenteissa havaittua etnistä hierarkiaa. Myönteisimmin suhtaudutaan kulttuurisesti läheisemmistä, läntisistä maista tuleviin maahanmuuttajiin, kun taas suhtautuminen kaukaisemmiksi koetuista kulttuureista tuleviin on kielteisempää. (Jaakkola 2009: 52–60) Afrikasta ja Etu-Aasian ja Kaukasian alueelta muuttaneista vastaajista lähes

kaikki olivat kokeneet rasismia, kun puolestaan Euroopasta (pois lukien Viro ja Venäjä) tulleista vastaajista rasismia oli kokenut vain joka kuudes.

Jonkin asian nimeäminen tai tunnistaminen syrjinnäksi tai rasismiksi ei ole yksinkertaista. Kohdattua rasismia ja syrjintää myös vähätellään usein. Asenteita ja ennakkoluuloja ei välttämättä ilmaista suoraan sanoina ja tekoina, vaan myönteistä tai kielteistä suhtautumista viestitään sekä tietoisesti että tiedostamatta ruumiinkielellä, elein ja ilmein. Ennakkoluulot näkyvät yhtä lailla myös välinpitämättömyytenä tai haluttomuutena ottaa kontaktia toiseen, mikä tuli ilmi haastatteluissa. Toisaalta on syytä muistaa, että läheskään kaikki kyselyyn vastanneet eivät ole kokeneet rasismia, eivätkä välttämättä tule sitä ikinä kokemaan Suomessa asuessaan. Lisäksi toisilla rasismikokemukset voivat rajoittua yksittäisiin kertoihin, kun toisille ne taas ovat arkipäivää. Suomessa ennakkoluuloja ja rasismia kohtaamattomien henkilöiden kokemukset kantaväestön suhtautumisesta voivat olla hyvinkin myönteisiä.

Asuminen ja tyytyväisyys asuinalueeseen

Vastaajat asuivat pääosin joko vuokralla (kaksi viidestä) tai omistusasunnossa (samoin kaksi viidestä). Tältä osin maahanmuuttajien asumismuoto poikkesi suuremmissa kasvukeskuksissa, kuten pääkaupunkiseudulla, asuvien maahanmuuttajien asumismuodosta, joka on tyypillisimmin ollut vuokra-asumista. Ero johtunee siitä, että maaseudulla omistusasuminen on edullista ja siitä, että pääkaupunkiseudulla omistusasunnon saaminen on hankalaa kovassa kysyntätilanteessa. Myös pääkaupunkiseudun kantaväestön keskuudessa vuokra-asuminen on yleisempää kuin muualla maassa (Tilastokeskus 2002, 9–10).

Vastausten perusteella portti omistusasumiseen avautui erityisesti suomalaisen puolison kautta. Suomalaisen puolison omanneiden vastaajien lisäksi tyypillisesti omistusasunnossa asuivat yli 30-vuotiaat, ylipäättään parisuhteessa olevat sekä työlliset vastaajat. Myös asumisaika vaikutti asumismuotoon siten, että maassa pidempään asuneilla oli muita todennäköisemmin omistusasunto.

Vastaajat olivat pääosin paikallaan pysyviä, sillä kolme viidestä vastaajasta oli Suomessa asumisensa aikana vaihtanut asuntoa korkeintaan yhden kerran,

ja viimeisen viiden vuoden aikana samalla asuinpaikkakunnalla oli vastanneista pysynyt lähes kolme neljästä. Usealla paikkakunnalla asuneistakin enemmistö oli asunut vain kahdella paikkakunnalla. Suomalainen puoliso toi asumiseen paikallaan pysyvyyttä, sillä niistä vastaajista, jotka eivät olleet vaihtaneet asuntoa kertaakaan, neljällä viidestä oli suomalainen puoliso. Haastattelujen perusteella Etelä-Pohjanmaalle päätymistä ja paikkakunnan valintaa oli monella ohjannut se, missä puoliso asui tai oli töissä.

Lähes kaikki vastaajat pitivät Etelä-Pohjanmaata vähintään melko turvallisena asuinalueena. Rasismikokemusten ja asuinalueen turvallisuuden välillä oli selvä yhteys siten, että Etelä-Pohjanmaan turvatomaksi kokeneilla vastaajilla oli kaikilla ollut rasismikokemuksia. Tutkimuksessa saadut tulokset maahanmuuttajien kokemasta asuinalueen turvallisuudesta vastasivat hyvin pitkälti valtaväestön kokemaa turvallisuuden tunnetta maaseutumaisilla alueilla (ks. Lappalainen 2009, 16).

Nykyiseen asuinalueeseensa oli tyytyväinen lähes jokainen vastaaja. Kaikkein tyytyväisimpiä olivat omistusasunnossa asuvat, sillä yksikään heistä ei ollut tyytymätön asuinalueeseensa. Myös ne vastaajat, jotka eivät olleet kokeneet rasismia, olivat keskimääräistä tyytyväisempiä asuinalueeseensa. Vastaajat pitivät myös suhteitaan naapureihinsa hyvinä. Naapuruussuhteitaan vähintään melko hyvinä piti vastaajista neljä viidestä. Hyvät naapuruussuhteet heijastunevat myös yleisenä tyytyväisyytenä nykyiseen asuinalueeseen.

Kotiutuminen ja viihtyminen

Tutkimuksessa saadun tuloksen mukaan neljä viidestä vastanneesta piti Suomeen kotiutumista helppona. Lähes kaikki vastaajat pitivät myös todennäköisenä sitä, että asuisivat Suomessa vielä viidenkin vuoden kuluttua. Joka kolmas ei kuitenkaan pitänyt poissuljettuna muuttoa takaisin lähtömaahansa, ainakin jossain vaiheessa elämäänsä. Yli puolet vastanneista piti Suomea kotimaanaan, mitä voitaneen pitää jonkinasteisena kiinnittymisenä suomalaiseen yhteiskuntaan. Varsinkin suomalaisen puolison rooli uuteen asuinmaahan kiinnittävänä voimana on tärkeä, sillä Suomea kotimaanaan pitivät todennäköisimmin ne, joilla oli suomalainen puoliso.

Maahanmuuttajaryhmien välille muodostui eroja paluumuuttohalukkuudessa. Virolaisista vastaajista keskimääräistä useampi oli sitä mieltä, että voisi muuttaa takaisin kotimaahansa. Tämä voitaneen tulkita siten, että virolaisten mahdollisuudet muuttaa takaisin lähtömaahansa ovat lähtökohtaisesti paremmat kuin monilla muilla. Venäläisvastaajista jopa kaksi kolmesta yhtyi väittämään ”Ulkomaalaisen on vaikea viihtyä Suomessa”, kun muissa ryhmissä tätä mieltä oli vain yksi kolmesta. Lisäksi vain kaksi kolmesta venäläisvastaajasta tunsivat olonsa kotoisaksi, kun virolaisvastaajista näin tunsivat yhdeksän kymmenestä ja muunmaalaisista kolme neljästä. Venäläisten muita suurempi viihtymättömyys ja vähäisempi kotoisuuden kokemus ei sinänsä ole yllättävää, kun otetaan huomioon, että venäläisvastaajilla oli muita ryhmiä enemmän rasismikokemuksia. Ylipäätään ne vastaajat, joilla oli rasismikokemuksia, yhtyivät muutenkin väittämään ”Ulkomaalaisen on vaikea viihtyä Suomessa”.

Mikä tai mitkä tekijät selittivät maahanmuuttajaryhmien välisiä eroja kotoisuuden kokemisessa? Kieletaitoa, suomalaisten ystävien puutetta tai työmarkkina-asemaa paremmin eroja kotoisuuden kokemisessa näytti selittävän koettu rasismi. Kun rasististen tekojen kokemus vakioitiin kotoisuutta tarkasteltaessa, ryhmien väliset erot tasoittuivat, eivätkä muodostuneet tilastollisesti merkitseviksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että muilla tekijöillä ei olisi vaikutusta kotoisuuden kokemiseen, vaan ainoastaan sitä, että rasististen tekojen kokeminen selitti eroja muita tekijöitä vahvemmin. Oletettavasti parhaiten viihtyvät ja olonsa kotoisaksi tuntevat erityisesti ne, joilla useimmat näistä seikoista täytyvät: siis ne, joilla on monipuoliset ja tiiviit sosiaaliset verkostot, jotka osaavat hyvin suomea, jotka ovat vakiinnuttaneet asemaansa työmarkkinoilla, ja jotka eivät ole kokeneet rasismia. Nämä kaikki tekijät pätevät useampiin virolaisiin kuin venäläisiin tai muunmaalaisiin vastaajiin.

Vaikka kyselyn perusteella useimmat vastaajat näyttäisivät olevan pysyvämmän asettumassa Suomeen, haastatteluissa korostuivat myös monet tulevaisuuteen liittyvät epävarmuudet, joilla katsottiin olevan vaikutusta tulevaisuuden suunnitelmiin. Pohdittaessa mahdollista jäämistä tai muuttoa päätökseen nähtiin vaikuttavan sellaisten seikkojen, kuin tulevat työnäkymät ja työn pysyvyys, perhetilanne ja mahdollisesti yllättävä koti-ikävä. Ratkaisuja lähtemisestä ja jäämi-

sestä pohdittiinkin pitkälti perheen ehdoilla ja tulevaisuutta ei välttämättä suunniteltu kovin pitkälle.

Loppuhuomioita

Maahanmuuttajien kotoutumisesta piirtyvä yleiskuva näyttää useimpien vastaajien kohdalla myönteiseltä. Ennen kaikkea virolaisten tilanne näyttää erityisen hyvältä: heidän suomen kielen taitonsa on muita ryhmiä parempi, ja he ovat työllistyneet sekä onnistuneet vakauttamaan työmarkkina-asemaansa muita ryhmiä paremmin. Lisäksi heidän sosiaaliset verkostonsa ovat esimerkiksi venäläisiin verrattuna monipuolisemmat ja tiiviimmät. Virolaiset myös viihtyvät ja tuntevat olonsa muita ryhmiä, erityisesti venäläisiä, kotoisammaksi Etelä-Pohjanmaalla.

Toisaalta maahanmuuttajat, varsinkin venäläiset ja ulkonäöltään valtaväestöstä selvästi erottuvat, eivät ole välttyneet ennakkoluuloilta ja rasismilta Etelä-Pohjanmaalla. Valtaväestön suhtautumisella on kuitenkin todettu olevan suuri vaikutus niin maahanmuuttajien hyvinvointiin kuin heidän kotoutumiseensaakin: positiiviset kontaktit, kuten ystävyysuhteet valtaväestön edustajiin, auttavat kiinnittymään paremmin yhteiskuntaan. Vastaavasti tahallinen tai tahaton syrjintä estää heitä osallistumasta täysipainoisesti yhteiskunnan toimintaan. Mitä enemmän maahanmuuttajat ovat kokeneet syrjintää, sitä enemmän he kärsivät muun muassa stressi- ja masennusoireista (Jasinskaja-Lahti ym. 2002, 138-139; Liebkind ym. 2004).

Valtaväestön suhtautuminen vaikuttaa myös siihen, miten maahanmuuttajat kokevat oman kielensä ja kulttuurinsa säilyttämisen, ja miten niiden säilyttäminen ylipäänsä on mahdollista. Missä määrin oman kielen ja kulttuurin ylläpitäminen ja esiintuominen on esimerkiksi silloin mahdollista, jos niiden julkisesta esiintuonnista voi olla seurauksena torjutuksi, loukatuksi tai syrjityksi tuleminen? Maahanmuuttajan ei voida myöskään olettaa kokevan yhteenkuuluvuutta ja samaistuvan suomalaiseen yhteiskuntaan, jos hän kokee toistuvasti tulevansa ulossuljetuksi yhteisöstä.

Maahanmuuttaja tulee helposti määritellyksi etniseen tai kansalliseen ryhmäänsä liitettyjen mielikuvien ja stereotyyppien kautta eikä niinkään yksilönä. Tästä kärsivät luonnollisesti erityisesti ne maahanmuuttajat, joiden kansallisuuteen ja kulttuuriin liittyvät mielikuvat ovat kantaväestön keskuudessa kiel-

teisiä. Tutkimuksemme aineisto antaa aihetta kiinnittää huomiota siihen, miten yhteiskunta ja paikalliset ihmiset ottavat vastaan ulkopuolisen ja suhtautuvat häneen sen sijaan, että kotoutuminen nähtäisiin pelkästään yksilön omana valintana. Ennakkoluulot, rasismi ja niiden vaikutukset näyttävät heijastuvan esimerkiksi venäläisten kohdalla usealle kotoutumisen osa-alueelle, niin sosiaalisten verkostojen rakentamiseen, työllistymiseen, yhteenkuuluvuuden kokeamiseen syntyperäisten suomalaisten kanssa kuin kotoisuuden kokemukseenkin hidastaen yhteiskuntaan kiinnittymistä.

Kaiken kaikkiaan – tunnettua sitaattia muokaten – meidän ei pidä ainoastaan kysyä, mitä maahanmuuttaja voi tehdä kotoutuakseen, vaan yhä painokkaammin kysyä myös, mitä me voimme tehdä heidän kotoutumisensa hyväksi. Keskeinen vastaus on nähdä ja tunnistaa uudet tulijat yksilöinä sen sijaan, että heidät nähdään ryhmänä. Loppujen lopuksi kyse on yksittäisistä ihmisistä ja persoonista ja heidän ainutkertaisesta elämästään.

Lähteet:

- Etelä-Pohjanmaan ennakoitintportaali: Koulutustaso. Saatavilla: http://etelapohjanmaa.fi/ennakointi/?page_id=209&lang=fi Luettu 10.12.2010.
- Forsander, Annika (2002): *Luottamuksen ehdot: Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 39/2002. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.
- Heikkilä, Elli & Pikkarainen, Maria (2007): *Maahanmuuttajat Suomen työmarkkinoilla*. *Terra 119*: 1, s. 3–17.
- Heikkilä, Elli & Pikkarainen, Maria (2008): *Väestön ja työvoiman kansainvälistyminen nyt ja tulevaisuudessa*. Siirtolaisuustutkimuksia A 30. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Häkkinen, Anne & Mattila, Markku (2011): *Etelä-Pohjanmaan maahanmuuttajat*. Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskuksen tutkimuksia n:o. 4. Seinäjoki: Siirtolaisuusinstituutti, Pohjanmaan aluekeskus.
- Jaakkola, Magdalena (2009): *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta: Asennemuutokset 1987–*

2007. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1/1009. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Jasinskaja-Lahti, Inga & Liebkind, Karmela & Vesala, Tiina (2002): *Rasismi ja syrjintä Suomessa: Maahanmuuttajien kokemuksia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Joronen, Tuula (2005): Työ on kahden kauppa – maahanmuuttajien työmarkkina-aseman ongelmia. Teoksessa Paananen, Seppo (toim.): *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, s. 59–82.
- Lappalainen, Anna (2009): *Harvaan asuttujen alueiden turvallisuus – asukkaiden kokemuksia*. Poliisin turvallisuustutkimuksen 2009 tuloksia. Sisäasiainministeriön julkaisuja 27/2009. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna (2008): *Työolojen kolme vuosikymmentä: Työolotutkimuksen tuloksia 1977–2008*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Liebkind, Karmela & Mannila, Simo & Jasinskaja-Lahti, Inga & Jaakkola, Magdalena & Kyntäjä, Eve & Reuter, Anni (2004): *Venäläinen, virolainen, suomalainen: Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pohjanpää, Kirsi & Paananen, Seppo & Nieminen, Mauri (2003): *Maahanmuuttajien elinolot – Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisien elämää Suomessa 2002*. Elinolot 2003: 1. Helsinki: Tilastokeskus.
- Reuter, Anni & Jaakkola, Magdalena (2005): Venäjänkielisten, vironkielisten ja kaksikielisten maahanmuuttajien sosiaaliset verkostot. Teoksessa Paananen, Seppo (toim.), *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, s. 23–41.
- Saartenoja, Antti, Träsk, Maarit, Tantarimäki, Sami & Mattila, Markku (2009): *Maaseudun maahanmuuttajat: Kokemuksia työperäisestä maahanmuutosta Etelä-Pohjanmaan ja Varsinais-Suomen maaseudulla*. Ruralia-instituutti, raportteja 41. Seinäjoki: Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.
- Tilastokeskus (2002): *Rakennukset, asunnot ja asuinolot 2001*. Asuminen 2002: 9. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus (2010): *Väestön koulutus rakenne 2009*. Koulutus 2010. Helsinki: Tilastokeskus.

Institute of Migration's personnel

Kalliopi Skarli, Researcher

I started at the Institute of Migration on 9.1.2012 carrying out research on international student migration. In particular, I am studying the human capital acquisition and the career paths of international degree students in Finnish Universities of Applied Sciences. This study constitutes my doctoral thesis for the Department of Geography at Turku University.

My previous studies include a Bachelor's degree in English Language and Literature at the University of Athens, a Bachelor's degree in Professional Studies in Education from Oxford Brookes University as well as a Post-Graduate Certificate in Education and a Master's degree in International Education at Bath University.

My work experience spans over 20 years in secondary and tertiary education in Greece, the U.K. and Finland. I have been living abroad for nearly 20 years. Since 2001 I have been working as an English lecturer at Turku University of Applied Sciences.

